

TANDORI DEZSŐ

„...s tölgyfák zuhannak át a völgyeken...”

ÁPRILY LAJOS

1

A költészet, ha valóságosan, mindenkor az „addig soha...” élményével ajándékozik meg. Nincs gesztusa; önmagához képest már minden: túlság lenne. Valami véletlen, ürügy vagy alkalom, elhozza a találkozást. Ekképp van az most „számomra”, hogy száz éve született Áprily Lajos.

2

Emlék-emberlénnyalakja volt, számos, nekem. Fiától, Jékely Zoltántól a vers, az *Apátlan éjszakák*. Apámtól, megvan ma is a rám maradt polcok egyikén, első, nem oly korai kötete, a *Falusi elégia*. Magam-gyűjtötte, viszonylag szerény könyvsorok egyik „tudott helyén” az összefogott kötet, 1972-ből, a *Megnőtt a csend*. Külön „jeles tárgy” ebben is, most nézem csak, Győri János előszava. S a borítón, mennyire ráismerni a vonalvezetésre, Kondor Béla munkája. A pasztellba-oldott küzdés véges-végtelene.

3

Még mindig az emlék-alak: e kötet, az *Összegyűjtött Versek* lapozásából. 1966-ig, 1967-ig futok előre. Húsz éve halott. De az igazi évelés: az itt valami más. Nézem oly jellegzetes négysorosait, az egyik említett évből. Hallgatom a kihallható hangot: mint a régi, ugyanolyan; mint a „korai”. Vele valami — változatlan tudott maradni; miközben oly nyilvánvalóan megtörtént vele is a Kor.

4

1966-os *Ludak című* dupla-négysorosra csupán egy példa a sok közül a hang-azonosságra; és a szerkesztőkészség, a visszacsatlakoztatási virtuózság nagy egyszerű-mivoltára; íme: „Felkelnek hűhós, zagyva gágogással, / azt hinned: messze készülő hadak. / De nemsokára lankadt szárnyalással / a víztükörre visszahullanak”. Ez: szép, nagyon is szép. Nem hitt, váratlan hatások sorakoznak sallangtalanul, kikezdheterlen! Nem is gondolnánk, hogy tükörfolytatás, ami jön; hogy a másik nézőpont ennyire kommentár nélkül következik: „De láttál-e szigorú, hosszú ékben / a cél felé nyilalló vadlibát? / Láttad, ékük hülő kékségű égen / a végtelent hogyan hasítja át?” És vége a versnek, alatta csak a dátum. A második négy sor megint oly számos megejtő szépséggel érkezik; de már a Kimondhatatlannak hasonlata, így tűnik egyre-jelenválóan és nemlétezőt-sohatóbbét egymásbaképezve. A színek is ennek eszközei. Meg hát, s ez az ilyen Áprily-versek — ismételjük — „kimondhatatlan-

csodája”, az egész vers, verspár is azért van, azért is van, hogy ezt a színt érzékeltesse, az égét, mit annyiszor láttunk, s amit igazából nem látunk mégsem a vadlibák nélkül stb.

Aztán a következő négy soros a látás-nemlátás időmúlás-állapotáról szól, a fizikai öregségről. Szervesen következtek költeményei, a halála előtti évben, hetvenkilencedik évében is.

5

Ugyancsak 1966-os, ott a dátumrészlet még, hogy június 26-án keletkezett, a *Ha megkérdeznéd*... kezdet-című vers. Négy sor. S a nehéz szavak görgetéséből töredék. Lássuk: „Ha megkérdeznéd tőlem, jó hívem, / hogy mit adott e vigasságtalan lét...” Tehát vigasságtalan, ez az összefoglalása. Meg is hőkölünk egy pillanatra. Milyen fegyelem rejlett ebben a „csendes”-nek, „természethitű”-nek is nevezett lírában! S mit adott ez az, úgy látszik, így jellemezhető lét? „Mindössze ezt felelném röviden: / ismerem Krisztust s ismerem Anankét”. A *Falusi elégia* gyerekkorom óta rejtelen-émlékmű *Kolozsvári éjjel* című versének végződését — e nem „korai” műét; hiszen Áprily viszonylag későn jelentette meg első versgyűjteményét —, a „Holdas tetők, virághavas tér, / dalok, tüzek, csodák: / nem az enyém többé! — Ahasvér, / gyerünk tovább”-ját hallom ki a kései versvégből. Rejtelmes szerveződés a vers, ha fél élet-évszázadot ível s szivárogtat át; egyik „igazsága” épp az ilyen visszafelelés, megfelelés, változni-nem-tudás. Olvasom a becses, igaz mód tisztelgő Győri-előszóban: Áprily miként csavargott Párizsban, oly eléggé fiatalon, szegényen, lét-alapélmény-támasztón, s akkor hirtelen otthagytai jutottak az eszébe, s ez az érzet elhatalmasodni kezdett rajta, és — merőben más helyzet, mint az *Elégia*-kötet versée — csak azt érezte: haza, haza, ezzel is hadd éltesse őket, szeretteit, kik tán meg is hálnak, ha ő sokáig „időz el”. Versen kívüli ténymateria? A költészet rejtelmes ívelése és szivárgása, hogy — nem az, mégsem marad merőben az. Vers-jellemző is lesz.

6

Költő és költészete kölcsönösen jellemezte egymást Áprily Lajos életmunkásságában. Majdnem a megnyugvásosság oly gyakran áhitott, gyógy derűjét adja életmű és élet olvasata. Rajzot mutat, rajzolatot, együtt a kettő. Oly formákat is választ költőnk, amilyeneket Szép Ernőtől József Attilán át Pilinszky Jánosig megannyi helyen lelünk; s ami afféle kötelező gyakorlat is, legerendőbb szóláslehetőség csakígy, mondhatni: a keret nem terheli, nem nyomja, nem húzza, nem torzíthatja semerről magát a körülvett tárgyat, a megvalósulást. A *Séta egy holt városban*, a *Falusi elégia* egyik verse, jól példázza ezt. „Ma rom-gyermekvilágomat, / e holt várost megint kiásom”, írja, és „elimbolygok bizalmasan / apró emlék-sikátorokban”. Az *Őszi monológ* a lenai világot idézi fel: „Hallod? — megint az ősi jaj: / a páncélfényű őszi varjak: / a nyár tűzéből pernye-raj, / amit az őszi szél kavargat”. A szeretett Ady héja-harcainak emléke is; épp egy ilyen halott-emléke-vers közelében. A *Hóban* e korai korszak egyik legszebb verse; a madárvilág és favilág képeinek szerencsés sorjáztatása, önmagukban is telt, sejtető kis rész-egészekkel; mint ez, például: „Felborzolt tollal ül a hím-pirók, / hózuzmarát szítal az ág le rája, / félálomban lát nyár-illúziót / s olyankor szól althangú fuvolája.” Megszemélyesítések gyönyörködtetik: fáké megint. Íme: „Mint gyertya-csonkok roppant ravatalnál, / tönkök merednek dúltan szerteszt, / s a nyár, ez a ki-

lobbant forradalmár, / vérpadra hajtja szőke, szép fejét...” S egy derűsebb képben — bár amaz se jut tragédiák kibontásáig! — a „vigasságtalanság” sötétje dereng: „Arnyékát sötéten / pallónak átveti a jegenye”. Nagy tisztasággal formálja az egyszerűnek látszó képeket, ám egymásutánjuk már a felelgetésekkel is többlet-szomorúságot, súlyosodást gyűjt; igaz, szinte megfoghatatlanul. Kötetének címe is van ilyen: *Rasmussen hajóján*. Hajós kutató; „Childe Harold”; ezek út-kép-alapjai és alakjai. S a táj? Több most, mint a vorarlbergi, ahol az a koromszem került szemébe, s attól lát fátyolosan a régi domb-sorokat járva; itt fekete és fehér csap össze: „Lengő fekete lobogóval / Valaki vár a póluson”, zárul a vers. Vadász-dala pedig: a fegyvertelené. Szépséges rimeket talál: „Tükrét fodrozza még a fűzfa-gally? / szívárványozza még a gyár-olaj?” S közben: „Milyen furcsát változtunk mind a ketten: / Két gránit part. Futunk fegyelmetten.”

Föl kell figyelniünk a *Rönk a Tiszán* című kötet ily versére: *A tengeren rab énekel*. Efféle sorokra, szakaszokra: „Örömtelen, rabmunka-reggel. / Borút hoz és viharszelet... / / Dalaim zendülő csíráit / magamba fojtva hordozom, / s a part kiránduló hajóit / sötét szóval megátkozom”.

7

Téli biztatások, helybenmaradás-vágyak, törvényszerűségek belső kötelmevilágainak tudata: képekké, gondolatsorokká alakul a visszafogott szavú lélek megannyi egyértelmű titka. Megkapóan egyenes vonalvezetésű költészet! S mindig akkor kezd további sejtelmekkel derengeni, amikor így „egyértelműnek” gondolnánk már. Ily óhajokkal: „Ködökbe csillanó sugár, / víg fecskeszó boldond viharban, / tudatlan gyermekhang legyek / a jajgató világzavarban”. Nagy természetességgel, evidensként ápoló alap-versszakának tökéletes lejtésével zaklatott képeket is pontosan, végérvényesen, plasztikusan nyújt át; antológiadarab a *Mindszent* című vers ekképpen. Néhány részlete: „A tűzfalakra hús ködöt / sír a november mélabúsan. / Emberfűrtös villamosok / futnak a ködbe koszorúsan”. S őt „egy dísztelen sír gondja” égeti, és a messzeséget szeretné — oda! oda! — egy koszorúval áthajítani. Miért? „Tudom, hogy vár ma, nő a köd, / nincs rajta rács, nincs rajta kőjegy. / Határon átkiáltanám: / ringasd szelíd karokkal, Órhegy!” S míg ezernyi gyertya gyúl s kilobban: „Ő alszik fénytelen tovább / a kergetőző évszakokban”. És a színek megint! „Hó villan. Vérpiros bogyót / fehérbe ejt a rózsa bokra. / Sírok között friss por szítál / a temetői nyúl nyomokra.” Milyen pontos ellentét-kép, jelenetezés ez itt, a vers vége felé közeledvén: „A labdázó fiúk zaját / szél hozza a kollégiumból”. És a párhuzamos szerkesztés remekműve, a tömör megfogalmazás, sarkítás kis csúcsa a befejezés: „S jönnek szirénás, vad szelek, / hogy fenn az új telet jelentsék. / Az én életem évszakos, / az ő évszaka: végtelenség.”

A pontosság költője volt mindig Áprily Lajos; de most kibontakoztatja a leheletnyi, a parányi képek igazi lényeg-elemeit; s hogy név szerint mik ezek? Nem rontja el az eredményt ily sejtetésekkel sem, főként nem „megoldásokkal”. Nyolc sorát ilyen sor zárja: „bokád finom, fehér bilincs: ökörnyál” (mármint: kötözte meg). Vagy a *Ritkul a hosszú mályvasor* című versben: „A napraforgón cinke csüng, / a bokrokon vörös bogyók, / rozsdállanak lapos kövön / a kövel zúzott mogyorók”. De az Áprily-költészet nem ily helyek gyűjteménye. Nagyobb, átfogóbb íve van, olyan költeményekkel, mint *A menekülő vers*, a *Valaki sír*; *A kor falára* és az *Új középkor* már a címmel is vall. Ilyenekkel, efféle sorokkal tanúznak e művek: „A vers vagyok: riadt

vers, vériszony / s perzselt világok fákyafénye bennem”; és: „Sokszor, ha álok künn az emberek közt... / lélekriasztó, nyers rivalda-fényben... / egy síró hangot hallok mostanában...”, vagy: „Testvér, a földről szökni kezd a fény... / ... és ismét aknamélyből zúg az ének”. De a szóról „minden cifra-ság” is lefoszlik így, „s szív-ezredek dobbannak, hogyha szólál”. Valamint a már ismert motívum: „Itt éltem én is. Rabkoszton, vizen. / Itt lázadoztam, itt zúzódtam össze. / Egy vak poroszló szárnyam és tűzem / e zord idő-cellába börtönözte”. Nagy, erős költészet hangja, amiképpen az előzmények a sok-árnyalat-szólamú összetettséggel már ígérték is!

8

Vagy itt ez a vers: *Régi város integet*. Mi előzi? A *Nyugtalanság* című, ily kezdettel: „Csapkodsz, feketeszárnyú szél, / sorsom zenéje, nyugtalanság... / / Lelkembe robbant fellege / a kénköves világviharnak... / ...nem tudom, ki küld. Hagyom, / hogy sodrod hömpölygessen lelkem...” S ott van az *Enyedi csend*... a „ma megkívántalak” fojtott kiáltásával. A régi város versében „torlasz minden út”; de talán „tavasz lesz, útra-lázító”, s ő, vállára szíjazott hátizsákkal, vándorolni indul. Középkor várja, halál int neki. Perzseltek a földek. Önmagát is vizsgálja közben; itt ez a vers, a *Mély, tompa hang*: „Tompul a hang, / fogynak a vallomások. / Titkom felé / mindig mélyebbre ások”. A szépség képei? Ez lett belőlük: „Vér lesz pecsét / a zengő kötőre-sen, / de kincsemet / körülragyogja mécssem”. Önmagát ássa mind mélyebbre, keresi „ércét”. Kripta-némaságban, s még tücsökszót sem hallva az éjből.

A *menekülő pedig*: „két riadt madár” a két szeme. S mi van legbelül benne? „Tiltó-varázs: / örvény-mélységű hallgatás.” Mindez: „körön s világokon belül...” Egyedül. A szomszédos vihar-versben „az erdön elveszett a nap, / jaj, nem kerül meg soha többé”.

A *láthatatlan írás* következik, mint főcím a gyűjteményes kötetben. S abban az életszakaszban: elvonulás a nagyvillámdűlői magányba... mely költés-zettel és természettel társas. Az idő: a második világháború „és vidéke”.

9

Biztató verset ír „magányosságtól irtózó léleknek”. Gyönyörűséges fájdalom van a kezdetében; Áprily nem tagadja meg önmagát, s miért tenné? Ihletésének forma-eleme: elemi, eredendő. Ekképp: „örömök szállnak, / kedves fők hullanak, / sírdombok mállanak”. Arany verse szól vissza az előző századból: „vers-lelkek lengenek / nyomodban ezeren. / Zászlós és halk csapat, / elszánt és bús-szelíd / vers-lelkek, viharos / vad korban tetteid.” Verset ír „első fia... első rímére”. Maga a „láthatatlan-írás-verse” ilyen részletekkel zúdít robajt, éleszt színeket: „Csak egy marad: a kúpos erdő kék-fekete foltja... / Az erdön túl, / valaha így neveztek — / A köd mögött / akkor is így idéztek és kerestek?... / Elhullhatok, / eltép a hűtlenség”, írja a szülőföldnek, „homlokodon / egy fényszilánkkal sem csorbul a fenség...” S hogyan él tovább az éltető-éltetett, a kínba-foglalt? „Vadméheid / a rétemen toroznak, / havasaid / nárciszaim csokrában illatoznak... / Fellegeid / az én tetőmre szállnak, / viharaid / az én barlangjaimban orgonálnak. / / S ha hallgatok”, zárul a vers, mely nem igényel kommentárt, „nem tudom: ritka csendem / benned van-é, / vagy künn, a benned alvó rengetegben? / S a nagy morja, / nem tudom, hegycsuszamlás? / Fellegrobaj? / Fadöntés? Lélekomlás?”

A *csavergó a halálra gondol*, ily című verssel, helyzetképen túl, megvall-

ja: „Uram, te ezt így nem akarhatod”, s hogy az elrendelt világot utálni nem tudja, de elindul bármikor, levette gúnyját, fosztottan... Közben a rigót biztatja: „Most szólj...”, így kezdi verse címét, s ennyire egyértelmű az első sor: „... a rigódal érdekel ma engem”. Érdemes ezt a virtuóz részletet idézni: „... láttam hóhullásban, hogyha gyomra / szemet keresni űzte ablakomra... / Ott állt sötéten, hősi egymagában, / fekete szén a fényes zúzmarában, / úgy nézett rám egy karnyújtásra tőlem, / hogy hazavágyó dal buggyant belőlem. / De ő csak hallgatott. Mint néma, bátor, / ragyogó és fekete inspirátor.”

S még kétszer biztatja: „Most szólj, rigó...”

10

Hol van a régi nyugalom! A *Rohan a kő* című versben közvetlen választ kapunk, átvilágítást — persze, homályok borítják a lényegét épp, a kérdés lényegét! —: „Ki rémített meg, életem? / Ki lódított meg úgy, hogy anyyi / iram-fogó hágó után / ilyen szédülten tudsz rohanni?” A *Pisztrángok kara* meglepő nyíltsággal fogalmaz: „Erönket lassú víz apasztja, / heves fény s emberszó zavar”. A *Hívogat a szél* egészen Nemes Nagy Ágnesig előremutató vers! Idézzük csak: „Tetón a zápor megsuhog: / — Szeretóm voltál, ne tagadd... / — Ne hívj. Nincs időm. Nem szabad. / / ... Majd alszom perjefű alatt. / Idő nem űz és gond nem él. / És nem történik semmi sem. / Fény gyúl. Eső hull. Zúg a szél.” Csak visszatekintve figyeltem föl erre a versre, alapélményem a *Valaki jön* volt, közvetlen szomszédságában. Más hangvétel ez, mint a *Dsida Jenőé*; de ugyanoly végső érvenyt keres és talál meg: „Jön, jön. Kalapján tarka lomb, / eső a lombokon. / A néma kőbányák felett / jön már a nagy rokon...” S a végkövetkeztetés: „Ne félj, ha holtjaid szava / füledbe tévedez, / ösvényen ballag a halál / és este, este lesz”. *Elhallgatás* egy másik verscím; s meg tud oldani benne Áprily ilyen föladatot: „Ha már többé nem úgy dalolsz, / mint lírikus rigók, / hallgass el és hullj sírba, mint / a néma milliók”. Vagy a *Félelem nélkül*: „Meglátni józan éjeken: / az élet volt a félelem.” Ezek költészetünk nagy helyei. S nem maradtak folytatások nélkül.

11

Az *Ábel füstje*, az egyik nagy gyűjteményes kötet — hogy így folytassuk — rákezd a négysorosokra. Mutatóba kerüljön ide a *Suhogás*. Bevezetőben foglalkoztunk e műtípus némely szerkezetlehetőségével. Itt nem részletezzük, felhívjuk csak a figyelmet a párhuzamokra, ellentétekre, továbbbándztatósokra — s hogy ez mind négy sorban történik: „Itt mindig fú a szél. Az ősi hely / tán tenger volt s már csendet nem tanul. / Vagy az idő ez — az Idő, amely / suhog felettünk szakadatlanul?”

Nyírek, fácánkakasok, pirók, vadludak; özek; s ilyen versek a természet képei közt, képeivel: „Fekszem a farkasréti hó alatt. / Rossz alvó voltam, súlyos most az álmom. / De ha tavasz jó, azt a sugarat / s a szél jószagát újra megkívánom.” (*Anyám hangja*) *Éberség*, *Menekülés*: ezek a kis-ciklus címek. Aztán egyszerre: *Madarak zenéje*. Tünemény-kamarazene-váltás! Mint ha — ennyi csak! „csak!” — kiderült volna valami ég. Az idő: háború utáni; vagy ily időre vágyás, már nagy közelből; életveszedelmekből. Aztán megint: *Betegszoba*; *Dísztelenül*. És négy-, és négy-, és négy- és négysorosok. Különös, hogy *Forrásvizek* annak a ciklusnak a címe, ahol a versek ismét hosszabbodni kezdenek. Parajd, a szülőfalu jön elő bennük, a régi ház, a Küküllő.

Kötetemben ott a jelölés az *Annának hívták* címmel négysorosokat és valamivel hosszabb darabokat felfűző ciklus-versnél. Vártam már, hogy e szakaszok némely egészen végső, egyedi, különös szépségét idézhessem, említőlegesen legalább. A lassú nyugalom, véglegesség hangja szól ilyen strófákból: „A virágteste tölgy alatt pihen, / nagy pusztaváros erdős széliben. / A tölgyfán tengelicek szölanak, / s homok-halmára hulldogál a makk.” Vagy továbbra is a halotról, ilyen gyermekdal-szerű hangon, már-már népdalszerűen: „Érni fog a galagonya, / nem szedek már vele soha. / Galagonyát, csipkebogyót, / makktálacsát, ért mogyorót.” Tűnődöm, mi adja az első két sor különös szépségét, például? Alighanem a „fog”, hogy jövő időbe helyeződik az egész, a soha-már. Másutt ilyen egyszerű, ismerős elemekből hoz létre merőben újat: ízekkel, színekkel, illatokkal. Íme: „Völgy, drága völgy, fogadj úgy, hogy ne fájjon, / legyen vadmázkod bódító szagú. / Némán lengjen, mint alvilági tájon, / virágaid felett a mélabú”. Vagy tücskök jutnak eszébe a halotról, emléküik így jár: „A tücskeink. A víg tavasz-hozók, / porló rögök között ug-rándozók. / Mikor virágszagot lehelt a kert, / s a jószagokba füstszagot ke-vert / az égő gaz, — hogy eljárt szott velük...” S egy ilyen tücsök, „mikor felette zoltár hangja szólt / s a föld zuhogva omlott rajta szét”, leszökött hozzá a mélybe, olvashatjuk, „vitte a fényes föld üdvözetét, / s mint egy kis hős, halálba ment vele”. Egyik legkedvesebb költőm, Jékely Zoltán bizonyos motívumait sosem látom már az apa—fiú összefüggés ily jelei nélkül, mint ezek az alaptémák, például, időrendtől csak részben függetlenül; vagy versformák akár, szintén megújultak a későbbi költő-kézen.

Hogy Áprily milyen kemény és határozott szavú ítélő volt, bizonyítja az Anna-ciklus befejezése. „Menj, karmos év. Menj, balsorsot hozó. / Mélyre zuhanj az elmúlás kódében. / Utánad nézek sújtottan, sötéten / s búcsúm egyetlen szó: Ragadozó!” Mint a nevezetes *Nevermore!*, szól ez.

12

Az öregség árnyékában — váltás jön, bár ez is előkészült. Jelszava lehetne ez a részlet: „Pedig / közeledik / a döntő, sűrű pillanat, mikor / birkózni kell, vén test, birkózni kell”. S nincs a pohárban egy cseppnyi bor... és „Istenem, hova lett / a füleslabda-lendítő izom”. Megrendült versek, megrendítő versek követik egymást. A Természet a régi — megannyi minden más *pedig*: változott.

„Szívem kihagy, figyelem rossz zenéjét — / »Elvesztettem a magasság reményét...«” (*Völgyek vándora*). *Ködös évszak előtt; Szorongás; Őszi rigó-dal*... ezek a verscímek érik egymást. Ilyen telt és fanyar zengéssel szólnak maguk a versek: „Megeste már a dér a bokros oldalt, / fenn vadlúd-ék húz vadlúd-ék után. / Ragyog az ősz. És dalt hallok, rigódalt, / egy ritka lombú vadcserezsnyefán. — / Ilyenkor cinke cserreg és ökörszem, / rég hallgat bú-bosbanka — s gerleszó. / Ha pártalan s nem várja fészek-öl sem, / miért szól még a megtévedt rigó?”

Hypertonía ... verscím ez is. De ennek árnyékában is, a *Jelentés a völgyből* szent-tiszta iróniája és öniróniája ezt mondatja vele: „Jelentem a völgyemből, emberek: / az erdő fái bűgő hangszerek. / Pár napja fújja egy erős tüdő: / a viharosan hűlő ősz-idő.” A *Megtisztulás kifejti*: „Közletről les már rám a vég”. De nem volna Áprily, ha ezt hozzá nem tenné: „...mielőtt / a nagy Hurok megfogja lábam, / szeretnék megfürödni még / egy nyári éjjel harmatában”. S milyen lenne ez? A rigó-kép elmúlhatatlan! „Szárnyával ver-deső rigó / kristály-eren / nem tudna tisztálkodni szebben, / mint én az égi,

tisztító, / finom hullású permetegben". És milyen volna a vég? „Eltűnne gond, foszolna bú, / zsibbadna kín, / lelkemről minden heg leválna — / s mint sérületlen kisfiú / indulhatnék a jó halálba”.

Megleljük aztán, kibontva, amiről annyit szólhattunk: itt az a négysoros vers, amelynek a címe is *Jöjj, négysoros*. Hívja, mert „napomon”, érzi, „ez a négy sor vonal, / életjel, mit lelkem lelkemnek ad”. *Néma kőbánya* a verse tárgya, de ír így is: *Biztatás fiatal fenyőknek*. Nehéz megmondani, a vén bányaversé „szebb-e”, vagy a lendületes felhívásé. Hadd idézzünk pár sort amonnett: „Ma szélkerülte enyhely, csendsziget. / Rég volt, hogy zúgott itt a munkazaj / és lenn a szürkés-kék andezitet / hajók várták, ringó dereglyeraj. / / ... De hogyha ősz jön s köd jön, áradó, / hang száll a kődből, hang, mely már zene. / Mintha egy rég eltűnt kőfaragó / finom fejtő csákánya csengene”. Ezekbe a látszólag természeti versekbe Áprily egész „létfilozófiákat” rejt; szándéktalan a művelet mikéntje, megalapozott a lehetősége.

A *Ladik* is a kései telitalálat-sokaság egyik jeles pontja. Ekképp zárul: „... érzed: menni, menni kellene... / Ladikjukat orvul eloldanád, / elindulhatnál s vinne messzire. / És nem gondolnál vissza semmire.” *Kutyám halálára* — előtte még oly szakasz áll egy másik versben, hogy „De ha a jó Halál megállna / s behívó intésemre várna / kapunk előtt, / nehogy reá mordulj, ha látod, / illőn fogadd, mint jó barátot / s bocsásd be őt” — már ugyanennek a jószágnak siratója: „Jöhettek nyúlak, őzek: nem csahol, / leszállhatsz már, morzsát leső rigója. / Viszi a Duna árja valahol, / nyírfák alatt üres a házikója. / / ... S ki a folyótól rémülten szaladt, / ha biztatták, ugorják hűs vizébe, / békésen úszik most a jég alatt, / halakat csal lengő feketesége”. S az elütött kutyának „kő-szobrát senki sem formálja meg, / mint Scott kutyájáét Edinborough-ban”. *Hóban*, ez a rímsozó készíti elő a szép idegen-városnévsorvéget. Az utolsó szakasz pedig oly sugallatos-sejtelmes: „Hadd állítsak hát emléket neki: / már látom őt titokzatos homályban, / amint barátaimat követi / a holt hűségesek komor sorában”.

13

Áprily Lajoshoz az alapvető becsület okán hű maradt a hangja, költői ereje — a szelíd hajlíthatatlanság nyomán alakult ez az eredendő költőbecsület. De hát ezzel vissza is érkezünk kiindulásunkhoz; nincs oly célunk, hogy a versek százát, ami a szűk időben — sok négysoros! az is! — hátravan még, akár tallózva is „jelezhessük” az olvasónak. A kép, úgy érezhető, kialakult; a versek összessége egy ízig kialakította, s talán ebből valamit megéreztetettünk. Nagyon egyszerű verssel köszönhetünk el kedves költőnktől, a *Szállj, Ábel füstje* cíművel. Az időpont: 1965 májusa, akkor keletkezett. Előtte *Ibolya* című költemény áll, négy sor az is: „Már nem látlak meg kerti fű között, / kék kelyhedet bárhogy kínálhatod. / Fáradt szememre fátyol költözött. / Dúsan, dúsabban add az illatod”; s maga az Ábel-füst-vers, mindent kimondva, de minek rejtene, így mondja általánosabbját, mielőtt újra a további részletek következnenek, rádöbbenő és rádöbentő tömörítések, maga ez az életmű szívéből vétetett négy sor terít, jel-csoda-módon, *láttható* fátylat, jeladás-összefüggést: „Szállj, Ábel füstje, terjedezve szállj, / mindenfelé, ahol szívet találsz. / Szünjék harag, gyűlölség és viszály, / a béke lelkét vidd, amerre szállsz”. A *Vadlúd voltam* című vers pedig a magunk dolgozatát zárhatja, forma szerint most már. „Valamikor vadlúd voltam”, olvassuk, „vadludakkal vándoroltam...” És: „Majd ha végem itt elérem, / vadlúd-formám visszakérem... / s ezt mondjátok eltűnődve: / újra vadlúd lett belőle, / s most ott száll a V-seregben, / hangja szól a fellegekben.”